

פרשת שמות Self-definition

שמות פרק ג: א-יב

(א) ומשה הנה רעה את־צאן יתרו חתנו כהן מדגן ויגהג את־הצאן אתר המדבר ויבא אל־הר האלוקים חרבה: (ב) ויבא מלאך ה' אליו בלבת־אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל: (ג) ויאמר משה אסרה־גא ואראה את־המראה הגלל הנה מדוע לא־יבער הסנה: (ד) וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלוקים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הגני: (ה) ויאמר אל־תקרב הלא של־געליך מעל רגליך כי המקום אשר אמת עומד עליו אדם־קדש הוא: (ו) ויאמר אנכי אלוקי אביך אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל־האלוקים: (ז) ויאמר יה' ראה ראיתי את־עני עמי אשר במצרים ואת־צעקתם שמעתם מפני גגשיו כי נדעתי את־מבאביו: (ח) וארד להצילנו מיד מצרים ולהעלותנו מ־הארץ ההוא אל־ארץ טובה ורחבה אל־ארץ נבט חלב ודבש אל־מקום הקנעני והחתי והאמורי והכנעני והחוי והיבוסי: (ט) ועתה הנה צעקת בני־ישראל באה אלי וגם־ראיתי את־הלחץ אשר מצרים לחצים אתם: (י) ועתה לכה ואשלחך אל־פרעה והוצא את־עמי בני־ישראל ממצרים:

(יא) ויאמר משה אל־האלוקים מי אנכי כי אלה אל־פרעה ובי אוציא את־בני ישראל ממצרים:

(יב) ויאמר כִּי־אהיה עמך וזה־לפני האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את־העם ממצרים תעבדון את־האלוקים על הנה הנה:

"מי אני" - התאמה

בראשית פרק יח: כז-כז

נישן אברהם ויאמר הנה־גא הוצאתי לדרך אל־אדני ואנכי עפר ואפר:

שופטים פרק ו: טו

וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּמִה אֹשִׁישׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל הֲנָה אֶלְפִי הַזֶּה בְּמִנְשָׁה וְאֲנֹכִי הַצֹּעִיר בְּבֵית אָבִי:

שמואל א פרק י

(כא) ויקרב את־שכט בגומל למשפחתו למשפחתו ותלכד משפחת המטרי וילכד שאול בן־קיש ויבקשהו ולא נמצא: (כב) וישאלו־עוד בה' הלא עוד הלא איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אליהפלים:

ישעיהו פרק ו:ה

נֹאמֵר אֲוִי־לִי כִי־נִדְמִיתִי כִי אִישׁ טִמְא־שִׁפְתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טִמְא שִׁפְתוֹם אָנֹכִי יוֹשֵׁב
כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ ה' צָבָאתָ רָצוֹ עֵינַי:

ירמיהו פרק א:ו

נֹאמֵר אֶתָּה אֲדַגֵּר ה' תִּנְחָה לֹא־יִנְחָעֲתִי זָכַר כִּי־גַעַר אָנֹכִי:

שמואל ב: פרק ז פסוק יח

וַיִּבֶא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיִּשָׁב לְקִנְיָ ה' וַיֹּאמֶר מִי אָנֹכִי אֲדַגֵּי וְתוֹךְ וְיָמִי בֵיתִי כִּי תִבְיֹאתַנִּי עַד־
הַלָּמָּ:

רש"י

מי אנכי - מה אני חשוב לדבר עם המלכים:

רשב"ם

ויאמר משה מי אנכי - מי שרוצה לעמוד על עיקר פשוטו של מקראות הללו ישכיל בפירושי זה, כי הראשונים ממני לא הבינו בו כלל כלל. משה השיב על שני דברים שאמר לו הק' ללכת אל פרעה וגם להוציא את בני ישראל על ידי מצות פרעה. ומשה השיב על ראשון ראשון מי אנכי כי אלך אל פרעה, ואפילו להביא לו מגחה ודורון? ומי ראוי אני ליכנס בחצר המלך איש נכרי כמני?

רמב"ן

ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה, אני שפל אנשים רועה צאן והוא מלך גדול, ואם אומר אליו לעזוב את העם כלו יהרגני, כענין שאמר שמואל ושמע שאול ויהרגני (ש"א טז ב). ואמר עוד מי אנכי כי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים, כמו שאמרת לי להעלותם אל ארץ כנען, כי עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, ולא יחשבוני ללכת אחרי אל ארץ עמים גדולים ועצומים מהם, כאשר אמרת להעלותו אל ארץ טובה ורחבה אל מקום הכנעני:

אברבנאל

דברי מרע"ה אלה אפשר לפרשם באחד מג' דרכים:

האחד שאמר לפני השם הלא אנכי איש רש ונקלה ואם כן מי אנכי לשאלך לפרעה בשליחות הזה ואעיו פני להוציא את בני ישראל משעבודו בעל כרחו כי אהיה נבזה בעיניו גמאס ואולי יכעיס עלי ויהרגני כענין שאמר שמואל ושמע שאול ויהרגני וכן הוקשה אצלו שיהיה הוא המוציא את בני ישראל מארץ מצרים כי הנה עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ולא יחשבוני ללכת אחרי אל ארץ העמים והענין מה יכולת יש בידי להנהיג עם גדול כזה ושיצאו ושילכו אחרי במדברות או הענין איך אוציא עם כבד עון ועובדי ע"כ כאלה והם אינם ראויי להיות מושגזזי ומונהגים בדרך נס ועל שני אלה השיבו השם אם לענין פרעה כי אהיה עמך ר"ל להצילך מידי פרעה ומידי עבדי כי מלך גדול אני על כל האלוקים ולכן הוא יכנע לך ויפחד ממך ואתה לא תפחד ממנו וכמו שכת' רש"י לא שלך הוא השליחו' כי אם שלי ואמרו וזה לך האו' כי אנכי שלחתך פירושו על מראת הסנה כלומר כדאי אני להצילך מפרעה כאשר אתה רואה

שאני מציל את הסגה מן האש ואמנם לענין ישראל שאמר לא תספק בהליכתם עמך במדבר כי הנה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על תהר הזה ויקבלו התורה על ידך וילך לפניכם יי' מאספם אלוקי ישראל. או שאמר זה להגיד שאע"פ שהיו במצרים רעים וחטאי' הנה ביציאתם משם לסוף ג' חדשים יקבלו את התורה על תהר הזה ויהיו ראויים לגאולה ולירושת הארץ זהו המובחר מדברי המפרשים והוא הדרך הא' בפי' הפסוקים האלה.

והדרך הב' הוא שמרע"ה היה נשמש מלילך בשליחות הזה באמרו מי אנכי כי אלך אל פרעה כאומר הלא אנכי יצאתי בורח מלפניו והוא בקש להרגני ואני מוכתב למלכות והיה כל מוצאי יהרגני מפני הריגת המצרי וזהו מי אנכי כי אלך אל פרעה וכן אמרו במדרש אמר לפני רבון העולמים היאך אני יכול ליכנס לפני גואלי הדם מי יכנס למקום לסטים למקום הורגי נפשות הוי מי אנכי כי אלך אל פרעה ועוד עשה קושי אחרת על דברי השם שא"ל והוצא את עמי בני ישראל ממצרים באמרו וכי אוצי' את בני ישראל מארץ מצרים כלומר ולמה אוציא את בני ישראל ממצרים והלא היא ארץ שבעה ארץ מולדתם הורגלו בה שנים רבות אם תחפוץ לרחם עליהם אנא ה' הושיעה נא אנא ה' תרויחה נא לב מלך בידך לכל אשר תחפוץ תטנו הטת את לבב פרעה לרחם עליהם ולהסיר את שעבודם הקשה ובוזה תעשה עמהם חסד ואמת באשר הם שם במצרים כי אין צורך להוציאם משם והש"י השיבו על שניהם אם ליראתו מפרעה וגואלי דם המצרי אמר כי אהיה עמך רוצה לומר אל תירא ואל תפחד כי אני אהיה עמך להצילך ורמז לו באמרו כי אהיה עמך שאהיה והוא המחוייב המציאות יהיה עמו ומה יעשה אדם לו. ואמר וזה לך האות שתהיה ניצול ובטוח כי אנכי שלחתך רוצה לומר גבואתי זאת ורוחי אשר שמתו בפיוך הוא לך אות אמת שאהיה עמך כי אחרי שלחתך בשליחותי מה יעשה לך פרעה הרי שהיה האות על הבטחון והשליחות שהיה שולח אותו ואמנם למה ששאלת מה תועלת יש ביציאתם ממצרים ולמה לא ארויח להם שמה. אשיבך. שבהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על תהר הזה. כלומר תועלת גדול יש ביציאתם ממצרים שבבואכם אל המקום הזה הר סיני תקבלו את התורה כי הוא המקום הנאות אליו וא"א שיהיה זה במצרים ארץ מלאה גלולים ומונעת הדבוק האלוקי זהו הדרך הב'.

ואמנם הדרך הג' הוא שמרע"ה דייק בדברי הש"י שא"ל שהיה עתיד להציל את העם מיד מצרים וגם כן להעלותו אל ארץ טובה ורחבה וגו' והודיעו עם זה שהיציאה ממצרים תהיה על ידו כמו שאמר ועתה לך ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים אבל לא א"ל שיעלם אל הארץ ומזה נפל חשש בלב משה אולי הוא יוציא אותם ממצרים אבל לא יזכה להכניסם לארץ ויהיה הוא מתחיל במצוה ואיש אחר יגמרה ועל כן היה משה נשמש מהשליחות ותלה הדבר בעצמו שהיה בלתי ראוי אליו אם מצד פרעה כמ"ש מי אנכי כי אלך אל פרעה ואם מצד השליחות עצמו באמרו וכי אוציא את בני ישראל ממצרים רוצה לומר ולמה אוציאם משם אנכי אם איש אחר יעלם ויכניסם לארץ וע"ז השיבו יתברך כי אהיה עמך אין ראוי שתעשה תכלית הצלתך ושכרך בכניסת הארץ אלא שאהיה עמך במעלת הנבואה ותגיע למדרגה ששום בריה לא יגיע אליה עוד כל ימי הארץ וזהו כי אהיה עמך רוצה לומר שאהיה השם המיוחד. יהיה עמך ותדבק בו מבלי אמצעי.

"מי אני" - זהות

הסנה בוער בקוצק (עמוד 171 ו-175-176)

מדרגות שונות באמת. אדם שהמעשה והה אצלו עם הדיבור - איש אמת מן-המצוי הוא. למעלה הימנו - אדם שהדיבור והה עם מחשבתו. היינו, אדם שמחשבתו, דיבורו ומעשהו דבקים זה בזה וממקור אחד הם באים. בקוצק לא סגי גם בכך. אם אדם אומר מה שחושב, עדיין אין הוא נקרא איש אמת. המעשה והדיבור זהים אמנם עם המחשבה, אך הלא יתכן שהמחשבה עצמה איננה מחשבה של אמת, שכן, במידה שיש במחשבה שלו ניצוץ של חיקוי לדרך מחשבתם של אחרים, או אם המחשבה מושפעת ממניעים פנימיים בלתי מודעים, מיד היא חדלה מלהיות מחשבה של אמת. מן החובה, על כן, לבחון היטב את המחשבה עצמה ולבדוק אם היא באמת מחשבה שלו.

העיקר - "והיכן אני?"...

אוחו קול-קורא הפנימי שהאדם חייב להקשיב לו; אוחו הצליל העצמי שחסיד מצווה לא לזייפו - כונה בקוצק בשם "הנקודה הפנימית", מושג שעבר אמנם בירושה מבית פשיסכא ונחפצל לכמה אנפין, אך בקוצק הוא נחפרש במובנו הדק ביותר. כאן העמידו את כל ישוהו של האדם על הנקודה הפנימית שלו. נקודה זו - היא-היא עיקר האדם והכוח-המעמיד שלו, ואילו כל שאר הדברים - טפלים הם לה. העמל שעמלו חסידיו קוצק היה לשמור על הנקודה העצמית. היינו לא לשכות את העיקר על ידי הפיכת הטפל לעיקר.

חלמידו הגדול של רבי מגדל, ר' חנוך היניך, שבעצמו נהג עדה באלכסנדר אחרי פטירת הרי"מ, ישב פעם על יד השולחן בקרב חבריו, וחזר בפניהם על בדיחה הרווחת בעם:

...היה פעם אדם שכוח זכרונו היה לקוי. מטבעו היה שכחן. שכח מהיום למחר. כל בוקר, כשהיה קם משנתו, לא זכר היכן שם אמש את בגדיו, לעתים גם לא מצא אותם כלל. מחמת תכונתו זו כינו אותו הבריות בשם "גולם". ערב אחד, גמר אומר לישום על דף נייר היכן הניח כל בגד ובגד. כשקם בבקר נטל את הגליין וקרא: במקום זה מונח הכובע. לקחו וחבשו לראשו; במקום זה עומדות הנעלים, לקחו ונעלן. כך עם שאר הבגדים. אחרי שמצא את כל בגדיו הרהר שעה ארוכה ושאל:

- ואני עצמי - היכן אני?

החסידים שהכירו את חברם הגדול וידעו את שיחו וסיגו; ידעו שכל מלה היוצאת מפיו שקולה ומדודה היא, התפלאו, מה ראה על כך ר' חנוך היניך לספר להם בדיחה על גולם ששכח את בגדיו. עוד הם מהרהרים וחזקה בלכם הפליאה, הוסיף ר' חנוך היניך, כמו מדבר אל עצמו:

- אף אנו משולים לאוחו גולם!

היינו מרוב טירדה על דברים טפלים שוכח האדם את העיקר, את עצמו. האדם עוסק בכל הדברים השייכים לאדם, השייכים לתורה, השייכים למצוות, אך ממעט הוא לעסוק בו בעצמו, נמצא שהנקודה הפנימית לוקה בחסר.

שמות ב:א-טו

(א) וילך איש מבית לוי ויקח את־בת־לוי: (ב) ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי־טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: (ג) ולא־יקלה עוד הצפינו ותקח־לו תבת לֶמֶא ותקמרה בהמר ובנפת ותשם בה את־הילד ותשם בסוף על־שפת הים: (ד) ותמצב אחתו מרחק לדעת מה־יעשה לו: (ה) ותרד בת־פרעה לרחץ על־הים ונערתי הילכת על־יגד הים ותרא את־התבה בתוך הסוף ותשלח את־אמתה ומקחה: (ו) ותפתח ותראה את־הילד והנה־נער בבה ותקמל עליו ותאמר מילכי העברים זה: (ז) ותאמר אחתו אל־בת־פרעה האלף וקראתי לך אשה מינקת מן העברית ותינק לך את־הילד: (ח) ותאמר לה בת־פרעה לבי ותלך העלמה ותקרא את־אם הילד: (ט) ותאמר לה בת־פרעה הילד ותניקהו: (י) ויגדל הילד ותבא־הו לבת־פרעה ויהי־לה לבן ותקרא שמו משה ותאמר כי מן־המים משיתהו: (יא) ויהיו בקים הים ויגדל משה ויצא אל־אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש־עברי מאחיו:

(יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את־המצרי ויטמנהו בחול:

(יג) ויצא ביום השני והנה שני־אנשים עברים נצים וילאמר לרשע למה תכה רשע: (יד) ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגיל אתה אמר פאשר הרגת את־המצרי וירא משה ויאמר אכן גודע הדבר: (טו) וישמע פרעה את־הדבר הנה ויבקש להרג את־משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ־מצרן וישב על־הים: